

З цих позицій найбільш широким є поняття нормативної поведінки, під якою розуміють таку поведінку людей, що регулюється будь-якими соціальними нормами-звичаями, релігійними або корпоративними нормами, нормами права та нормативна поведінка людей, що регулюється нормами права, називається правовою поведінкою. Оскільки норми права є одним з видів соціальних норм, то правова поведінка є одним з проявів нормативної поведінки, одним з її видів.

Будь-яка юридично значима поведінка суб'єктів права є правовою, оскільки вона перебуває в сфері правового впливу. Правова поведінка служить формою вияву свободи особи, найважливішою формою існування будь-якої професійної діяльності, здійснюваної в державі. Без правової поведінки не відбудуться правовідносин, не реалізуються права і свободи громадян, оскільки правова поведінка виступає як юридичний факт, що визначає характер поведінки: правомірна поведінка викликає виникнення регулятивних правовідносин, неправомірна — охоронних.

Більшість індивідуальних і колективних суб'єктів права діють у правовій сфері правомірно. Завдяки правомірній поведінці право функціонує, поза нею воно мертво. Правомірна поведінка виступає як загальна форма реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Вид і міра правомірної поведінки встановлені диспозиціями норм права. Шляхом правомірної поведінки відбувається управління суспільством, здійснюється його життєдіяльність.

Список використаних джерел:

1. Конституція України із змінами, внесеними Законом України від 8 груд. 2014 р. № 2222-IV : Офіц. видання.- К.: Міністерство юстиції України, 2006.- 124 с.
2. Андрусак Т.Г. Теорія держави і права.- Львів : Фонд "Право для України", 2014. – 236 с
3. Білозьоров Є. Юридична відповідальність як передумови правомірної поведінки особи : теоретичні аспекти // Право України. - 2014. - № 1.- С. 50-54.

**Дибкалюк Каріна Сергіївна,
студентка групи Б-КС навчально-
наукового інституту заочного
навчання Національної академії
внутрішніх справ;
Науковий керівник: Заїка Ю.О.,
професор кафедри цивільного права
і процесу Національної академії
внутрішніх справ, доктор
юридичних наук**

ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Питання відшкодування моральної шкоди, завданої особистим немайновим правам фізичної особи мають особливе значення, оскільки їх вирішення забезпечить ефективний захист порушених прав та інтересів потерпілих осіб.

Відповідно до ч. 1 ст. 1166 ЦКУ майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

Відповідно до ч. 1 ст. 1167 ЦКУ моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, крім випадків, встановлених частиною другою ст. 1167 ЦКУ.

У цивільному праві проблеми компенсації моральної шкоди досліджували у своїх працях С. А. Беляцкій, О. В. Грищук, І. М. Забара, М. С. Малєїн, О. В. Крикун, В. Д. Примак, Р.О. Стефанчук, В. Д. Чернадчук, М. Я. Шминова та ін.

В юридичній літературі відсутній єдиний підхід до критеріїв визначення розміру відшкодування моральної шкоди.

В. Д. Примак виділяє групу чинників, що характеризують ступінь порушення основних моральних цінностей суспільства крізь призму засад справедливості, розумності й добросовісності, як: а) суспільна значимість особистого немайнового блага, яке стало об'єктом протиправного посягання, та істотність завданих потерпілому втрат; б) ознаки об'єктивної і суб'єктивної сторони поведінки правопорушника; в) індивідуальні особливості потерпілого, які мав усвідомлювати правопорушник або врахування яких має виняткове значення для утвердження в суспільстві ідеалу справедливості; г) юридична або фактична нерівність становища сторін, підвищена вразливість однієї із них або посідання певною стороною особливого правового статусу, що визначає відмінні від звичайних межі правомірного втручання у особисту немайнову сферу потерпілого; д) добровільне вжиття правопорушником або іншою особою, яка відповідає за завдану шкоду, розумних заходів, спрямованих на усунення чи істотне ослаблення вияву негативних наслідків учиненого правопорушення; е) загальні критерії коригування розміру деліктної відповідальності, до якої належать зустрічна вина потерпілого у виникненні або збільшенні обсягу завданої шкоди, а також врахування майнового стану боржника – фізичної особи [3, с.394–395].

В. Д. Примак розглядає справедливість, як критерій визначення розміру належної потерпілому компенсації за завдані йому нематеріальні втрати. Він вважає, що тільки оцінка взаємозв'язку морально-правових імперативів справедливості, розумності, добросовісності, порушення особистого немайнового блага і вчиненого правопорушення здатна допомогти визначити: 1) ступінь порушення згаданих морально-правових вимог як особливих об'єктів правової охорони 2) місце порушеного особистого немайнового блага в суспільній ієрархії цінностей 3) достатність превентивного впливу, що забезпечується певним розміром компенсації.

М. С. Малєїн вважає, що по кожній справі слід вираховувати такі критерії суспільну оцінку порушеного права, ступінь вини правопорушника, життєві умови потерпілого, сферу поширення неправдивих відомостей, тяжкість тілесних ушкоджень, матеріальне становище сторін тощо [2, с.35]

В. Д. Примак зазначає, що також слід враховувати добровільне вжиття правопорушником або іншою особою, яка відповідає за завдану шкоду, розумних заходів, спрямованих на усунення або істотне ослаблення вияву негативних наслідків учиненого правопорушення. А психологічну експертизу слід розглядати як шлях, щодо дозволяє уникнути зловживань з боку потерпілих осіб для одержання «без докладання значних зусиль у доказуванні факту завдання моральної шкоди та обґрунтованості розміру затребуваної компенсації» [3, с. 397]. Вона дозволяє у найповнішій мірі оцінити наявність та глибину фізичних і душевних страждань потерпілої особи. [1, с. 70]

Також критерії визначення розміру компенсації моральної шкоди визначені в Постанові N 4 Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про компенсацію моральної (немайнової) шкоди» від 31.03.1995 р., згідно п. 9 якої суд визначає розмір відшкодування моральної шкоди залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) і з урахуванням інших обставин. [5, с. 1]

Відповідно до ст. 360—7 ЦПКУ висновок Верховного Суду України щодо застосування норми права, викладений у його постанові, прийнятій за результатами розгляду справи з підстав, передбачених п. 1 і 2 частини першої статті 355 ЦПКУ, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну

норму права. Висновок щодо застосування норм права, викладений у постанові Верховного Суду України, має враховуватися іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні таких норм права. Суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів. [4, с. 10] Тому наводимо рішення Верховного Суду України з питань визначення розміру відшкодування моральної шкоди:

1) Ухвала Верховного Суду України від 23 листопада 2015 року. Суддя Верховного Суду України Сенін Ю.Л., розглянувши заяву позивача, який діє в своїх інтересах та в інтересах малолітніх осіб про перегляд рішення Приморського районного суду м. Одеси від 8 травня 2015 року, ухвали Апеляційного суду Одеської області від 15 липня 2015 року та ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 серпня 2015 року в справі за позовом позивача, який діє в своїх інтересах та в інтересах малолітніх осіб до страхового товариства з додатковою відповідальністю «Гарантія», про стягнення страхового відшкодування, пені, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, витрат на правову допомогу та оплату судового збору, встановив: ухвалою судді Верховного Суду України від 20 листопада 2015 року відкрито провадження у справі за позовом позивача, який діє в своїх інтересах та в інтересах малолітніх осіб до страхового товариства з додатковою відповідальністю «Гарантія», про стягнення страхового відшкодування, пені, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, витрат на правову допомогу та оплату судового збору за заявою позивача, який діє в своїх інтересах та в інтересах малолітніх осіб про перегляд рішення Приморського районного суду м. Одеси від 8 травня 2015 року, ухвали Апеляційного суду Одеської області від 15 липня 2015 року та ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 серпня 2015 року. Керуючись частиною першою статті 3601 Цивільного процесуального кодексу України, ухвалив: витребувати із Приморського районного суду м. Одеси справу за позовом позивача, який діє в своїх інтересах та в інтересах малолітніх осіб до страхового товариства з додатковою відповідальністю «Гарантія», про стягнення страхового відшкодування, пені, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, витрат на правову допомогу та оплату судового збору.

2) Ухвала Верховного Суду України від 18 листопада 2015 року. Суддя Гуменюк В.І., розглянувши заяву позивача про перегляд рішення Апеляційного суду Волинської області від 14 серпня 2015 року та ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 вересня 2015 року в справі за позовом позивача до державного підприємства «Волинський науково-виробничий центр метрології та сертифікації» про поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу та відшкодування моральної шкоди, встановив 17 листопада 2015 року до Верховного Суду України звернувся позивача із заявою про перегляд рішення Апеляційного суду Волинської області від 14 серпня 2015 року та ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 вересня 2015 року, посилаючись на неоднакове застосування судами касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, а саме частини другої статті 32 та пункту 6 частини першої статті 36 КЗпП України, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах. Заява про перегляд відповідає вимогам статей 357, 358 ЦПК України. Згідно зі статтею 360 ЦПК України є підстави для відкриття провадження в справі. У порядку підготовки справи до розгляду необхідно витребувати справу. Керуючись ст. ст. 357 - 358, 360, 361 ЦПК України ухвалив: Відкрити провадження у справі. Справу за позовом позивача до державного підприємства «Волинський науково-виробничий центр метрології та сертифікації» про поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу та відшкодування моральної шкоди витребувати з Луцького міськрайонного суду Волинської області.

Отже, враховуючи немайновий зміст моральної шкоди та відсутність її майнового еквівалента, відшкодування моральної шкоди є найбільш дієвим засобом для визначення справедливого засобу правового регулювання відносин з відшкодування моральної шкоди, здатним забезпечити спрямування практики правозастосування та присудження суб'єктам порушених особистих немайнових прав дійсно справедливих і розумних за розмірами компенсацій. Зазначене спонукає до використання у ролі критеріїв визначення розміру відповідальності за заподіяння моральної шкоди

таких чинників, як соціальне значення порушеного особистого немайнового блага, істотність його порушення, ступінь виявленої ним вини.

Список використаних джерел:

1. Беляцкин С. А. Возмещение морального (неимущественного) вреда/ С. А. Беляцкин. – М.: ОАО «Издательский Дом «Городец, » 2005.–64 с.
2. Малеин Н. С. О моральном вреде/ Н. С. Малеин// Советское государство и право. – 1993. – № 3.– С. 32–39.
3. Примак В. Д. Відшкодування моральної шкоди на засадах справедливості, розумності й добросовісності : монографія / В. Д. Примак. – К.: Юрінком Інтер, 2014 – 432 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4 "Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди" [Електронний ресурс]/Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>

**Тихомиров Денис Олександрович,
доцент кафедри теорії держави та
права НАВС**

ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА

В умовах реформування та вдосконалення правової системи суспільства України, особливо в контексті процесів інтеграції правової системи в Європейський союз, сприйняття принципів та правових цінностей даного об'єднання, та в умовах процесів глобалізації в світі, зростає значення структурного елемента правової системи – права ідеологія.

Одним з варіантів поділу правової системи суспільства на складові являється розмежуванням на статичні та динамічні елементи.

Так до статичних відносять:

- систему права;
- систему законодавства;
- правові принципи;
- правову культуру;
- юридичні установи;
- юридичну техніку;
- юридичні терміни;
- правову політику.

Відповідно до динамічних:

- правоутворення;
- правові відносини;
- правореалізація;
- юридична практика.

Правова ж ідеологія, як надзвичайно складне та системне явище, зазвичай, не відображається окремим елементом, проте це не означає, що дане явище не входить та не має впливу в рамках правових систем суспільства. Так в юридичній науці правову ідеологію розглядають як:

- вищий рівень правосвідомості, що становить собою систематизовану, виражену у правових категоріях (законності, справедливості, рівності, єдності прав та обов'язків і т. Ін.), правових і наукових документах та втілену у об'єктивному праві науково обґрунтовану та схвалювану державою концепцію про роль права й способи використання його можливостей в інтересах розбудови правової держави, гарантованого забезпечення прав громадян і розвитку суспільства як гуманного і правового;
- ідеї, теорії, погляди, які відображають та оцінюють правову реальність;